

Förord

När Frankrikes president Nicolas Sarkozy i februari 2009 gick ut med ett stort stödpaket till den hårt pressade bilindustrin kom hans utspel att fånga essensen i Europas eviga dilemma. Sarkozy lovade de franska biltillverkarna Citroën och Renault förmånliga lån av franska staten mot att företagen inte avskedade arbetare eller stängde några fabriker i Frankrike. Presidenten uppmanade rent av bilindustrin att ta hem tillverkning till Frankrike – även från andra EU-länder som det dåvarande ordförandelandet Tjeckien. De långsiktiga fördelarna med den europeiska integrationen löper ständigt risken att undergrävas av enskilda medlemsländer som gynnar sitt eget land på andra länders bekostnad. I kristider kan denna risk få proportioner som hotar sammanhållningen inom EU.

Hösten 2008 drabbades världen av den djupaste ekonomiska nedgången sedan 1930-talet. För Europas vidkommande har det inneburit kraftigt inbromsad tillväxt, stigande arbetslöshet och stora underskott i de offentliga finanserna. Regeringar och centralbanker har tvingats ta till drastiska åtgärder för att rädda bank- och finanssektorn från en kollaps. Krisdrabbade industrier, däribland bilindustrin, har fått ta del av massiva statliga stödåtgärder. I Lettland har regeringen fallit till följd av krisen, på Irland har över 100 000 medborgare demonstrerat mot krispolitiken och den sociala oron har spritt sig till många andra EU-länder. På Island, som hittills stått utanför EU, har den finansiella kollapsen inneburit att landet nu lämnat in en ansökan om medlemskap i EU. Den globala krisen stöper om vår värld.

Frågan är vilka konsekvenser krisen kommer att få för den fortsatta europeiska integrationen. Kommer Europa att gå försvagat eller stärkt ur den globala krisen? De grundläggande principerna för den gemensamma marknaden har kraftigt utmanats när stabilitets- och tillväxtpakten satts ur spel och när statsstödsåtgärder och protektion-

nism kommit att prägla den europeiska vardagen. Samtidigt undergrävs den sociala sammanhållningen av stigande arbetslöshet och ökande klyftor, inte minst mellan de gamla medlemsländerna och de nya medlemmarna i östra och centrala Europa. Undergräver rent av krisen förutsättningarna för fortsatt europeiskt samarbete genom att underblåsa nationalism, främlingsfientlighet och EU-skepticism?

Kanske är det istället så att de åtgärder unionens medlemsländer vidtagit snarare visat på styrkan i det europeiska samarbetet: Samordnade aktioner som återställt förtroendet för bank- och finanssektorn och räddat många krisindustrier från konkurs? Har de grundläggande principer som lagts fast i form av stabilitets- och tillväxtpakten och reglerna för statsstöd, tillsammans med den gemensamma valutan visat sig vara en tillgång när den djupa ekonomiska nedgången väl kom? Kommer rent av Europas roll i världen att stärkas av krisen, och EU bidra med de lösningar i form av regleringar och tillsyn av bank- och finanssektorn som kan förhindra kriser i framtiden?

Temat för denna volym är EU och den globala krisen. Ekonomer, jurister och statsvetare ger i nio olika bidrag sin syn på hur unionen hanterat krisen och bedömer vilka konsekvenser den får för marknader, rättssystem och unionens politiska system. Europas roll i den globala ekonomin och i stormaktspolitiken styrs av de vägval unionen gör i tider av kris. Historiskt har det varit EU:s styrka att komma stärkt ur prövningarna. Den fortsatta diskussionen handlar om förutsättningarna för att detta kan komma att gälla även denna gång.

Detta är den trettonde årgången av årsboken *Europaperspektiv*, som ges ut gemensamt av de tre nätverken för Europaforskning i ekonomiska ämnen, juridik och statskunskap vid de svenska universiteten. Som företrädare för vart och ett av dessa nätverk har undertecknade valt ämnen och författare. För statsvetarnas vidkommande har även den tidigare ordföranden för det statsvetenskapliga nätverket, Sverker Gustavsson, varit med i den initiala planeringen.

På ett praktiskt plan har arbetet hållits samman av Jörgen Ödalen vid Statsvetenskapliga institutionen i Uppsala, med stöd av Jonas Jeppson vid Juridiska institutionen i Stockholm, samt Fredrik Weibull och Marcus Thorsheim vid Institutet för Ekonomisk Forskning

i Lund. Bokens upplägg diskuterades med författarna i Mölle den 26 maj 2009 i anslutning till det ekonomiska nätverkets årligen återkommande forskningskonferens.

Lund, Stockholm och Uppsala i januari 2010

Lars Oxelheim Lars Pehrson Thomas Persson

Inledning

När den amerikanska investmentbanken Lehman Brothers försattes i konkurs den 15 september 2008 blev det den utlösande faktorn till den djupaste ekonomiska nedgången sedan 1930-talet. Det amerikanska finansdepartementets beslut att inte rädda Lehman sände chockvågor genom bank- och finansvärlden och ledde till en akut förtroendekris. Ingen hade trott att en så stor bank skulle tillåtas gå i konkurs. När nu ingen längre kunde vara säker på att få tillbaka utlånade pengar upphörde kreditgivningen, räntorna sköt i höjden och börserna världen över störtade. Varken företag eller konsumenter kunde längre låna pengar som tidigare och den stora osäkerheten om framtiden gjorde att efterfrågan föll, varslen ökade och konkurserna blev fler. Den negativa spiralen tycktes inte ha något slut och spred sig som ringar på vattnet – krisen blev global.

Regeringar och centralbanker i Europa och övriga världen har där- efter lanserat omfattande räddningspaket för att undvika en finansiell hårdsmälta och återställa förtroendet inom bank- och finanssektorn. Flera industrier har drabbats hårt av krisen. Bland dessa har exempelvis bilindustrin fått ta del av massiva statliga stödåtgärder. Centralbankerna världen över har likt den Europeiska centralbanken (ECB) sänkt sina räntor till rekordlåga nivåer. I såväl USA som Europa har regeringarna – med några få undantag – sett till att i första hand rädda de inhemska industrierna med hjälp av skattefinansierade stödpaket och finanspolitiska stimulansåtgärder. Särpräglade för dessa räddningsaktioner är således att de till övervägande del varit nationella. I synnerhet i Europa är det påtagligt att koordineringen mellan medlemsländerna, åtminstone i krisens initiala skede, varit minimal. Varje land agerade i huvudsak på egen hand och efter eget intresse.

Den globala krisen har därmed inte bara framtingat massiva statliga stödåtgärder för att återupprätta förtroendet för den globala

kapitalismen, utan den har också utsatt den europeiska integrationen för stora påfrestningar. Stödpaketet till de inhemska industrierna bär spår av protektionism och innebär ett slag mot den gemensamma marknadens grundläggande principer. Stabilitets- och tillväxtpaktens regler om hur omfattande budgetunderskott varje land tillåts ha har brutits i de flesta av EU:s medlemsländer och i många av dem ligger budgetunderskotten nu på nivåer långt över de som rådde innan paktens ingicks. När prövningen väl kom visade sig det europeiska samarbetet bräckligt och de fastlagda spelreglerna för den inre marknaden sattes snabbt ur spel. Lösningarna på de problem som krisen förorsakade utarbetades inte i Bryssel utan i huvudstäder som Berlin, London, Paris och Stockholm.

När den globala krisen förvärrades ställde sig till slut EU:s medlemsländer bakom en gemensam åtgärdsplan för att säkra stabiliteten inom bank- och finanssektorn. Stats- och regeringscheferna enades bland annat om ett stimulanspaket motsvarande 200 miljarder euro. De massiva stödinsatserna har bidragit till att stabilisera läget på finansmarknaderna och tecken på en återhämtning av ekonomin har kunnat skönjas. Även om återverkningarna av krisen i den reala ekonomin släpar efter i form av låg tillväxt och stigande arbetslöshet så synes läget på finansmarknaderna åtminstone tillfälligtvis ha stabiliserats. Lärdomarna från 1930-talets depression har dock varit att inte dra undan stimulanserna för tidigt och därmed hamna i en ny och långvarig nedgång. Samtidigt funderar regeringar och centralbanker världen över på hur stödåtgärderna skall dras tillbaka, budgetunderskotten fås att minska igen och den stigande offentliga skuldsättningen att hejdas. Uppgiften är angelägen då den ensidiga fokuseringen på inflation på varu- och tjänstesidan gjort risken för nya bubblor i prissättningen på tillgångssidan, exempelvis aktier och fastigheter, överhängande.

Frågan är vilken betydelse den globala krisen får för den europeiska integrationen på lite längre sikt. Krisen har direkta återverkningar på samarbetet och förtroendet för den gemensamma marknadens grundläggande principer, såsom reglerna för statliga stödåtgärder och stabilitets- och tillväxtpakten. Den skapar stora spänningar mellan medlemsländerna, i huvudsak mellan de rikare medlemsländerna

i väst och de fattigare nya medlemmarna i centrala och östra Europa, som också drabbats hårdast av krisen. Den globala krisen påverkar också den europeiska ekonomins betydelse i världen och därmed EU:s roll i stormaktspolitiken. Därtill spiller den över till områden som rör andra viktiga prioriteringar för unionen, exempelvis hanteringen av klimatkrisen och beredvilligheten att bidra till en minskning av utsläpp av växthusgaser.

De övergripande frågeställningarna i *Europaperspektiv 2010* handlar om hur den globala krisen påverkat den Europeiska Unionen, ekonomiskt såväl som politiskt, samt om vilka långsiktiga effekter krisen kan få för den europeiska integrationen och unionens roll i världen. Boken handlar om vilka lärdomar EU bör dra av den globala krisen: Vilka gemensamma regler bör gälla för statliga stödåtgärder till industrier och bank- och finanssektorn; hur bör regelsystem och tillsyn av banker och finansmarknader utformas så att samma misstag inte återupprepas; hur kan medlemsländerna förbättra samordningen av åtgärder i krissituationer och säkerställa kapitalförsörjningen; vilken roll har euron spelat för att mildra effekterna av krisen; är en gemensam valuta en tillgång i tider av kris? Slutligen, vilka blir effekterna för unionen när det gäller Europas roll i den globala ekonomin och politiken; hur påverkas förtroendet för EU och viljan till fortsatt integration hos medborgarna till följd av krisen; riskerar integrationen rent av att stanna av och hela samarbetet att krackelera? Dessa är några av de frågor som behandlas i denna volym.

I det inledande kapitlet analyserar *Thomas Ordeberg* hur samarbetet mellan EU:s medlemsstater och institutioner har fungerat under den finansiella krisen. När en finansiell kris slår till kan offentliga organ använda olika kortsiktiga verktyg för att motverka krisens skadliga effekter. Regeringar kan försöka stimulera ekonomin genom finanspolitiska åtgärder, som exempelvis utgiftsökningar i stimulanssyfte eller kapitaltillskott till krisdrabbade marknadsaktörer. Centralbanker kan vidta penningpolitiska åtgärder som att sänka styrräntan för att stimulera ekonomisk aktivitet. På längre sikt kan regeringar eller lagstiftande organ på gemenskapsnivå anta nya lagar och regler för att minska risken för att krisen ska förvärras eller upprepas. Ordeberg ställer två frågor: Hur har formella regler, informella normer och

upprätthållandet av dessa påverkat möjligheterna att vidta åtgärder för att motverka krisen? Hur kan regelverket för finansmarknaderna i framtiden komma att förändras som ett resultat av krisen?

När det gäller det centrala penningpolitiska regelverket i EU är Ordebergs slutsats att det fungerat väl under krisen. Det är därför också osannolikt att det kommer att förändras. När det däremot gäller det finanspolitiska regelverket gör Ordeberg en mer kritisk bedömning. Medlemsstaterna ansvarar själva för sin nationella finanspolitik och många av dem har även i goda tider haft stora budgetunderskott. De olika stimulanspaket som blivit nödvändiga för att motverka krisens effekter har ytterligare ökat på dessa underskott. Medlemsstaterna har därmed, för tillfället, hamnat i en situation där de slits mellan två oförenliga finanspolitiska målsättningar: behovet av att minska de kraftiga budgetunderskotten respektive behovet av stimulansåtgärder för att dämpa krisens verkningar.

Även om den lagstiftningsprocess som används för att ta fram nya finansmarknadsregler på gemenskapsnivå sannolikt inte kommer att genomgå några större förändringar till följd av krisen, finns redan konkreta lagstiftningsinitiativ om regleringar på områden där det tidigare inte funnits gemensamma regler. Ordeberg förutspår att den finansiella tillsynen i EU kommer att bli föremål för genomgripande förändringar och i framtiden uppvisa en högre grad av samordning, med exempelvis övernationella inslag i form av gemensamma tillsynsmyndigheter.

Helena Svaleryd och *Jonas Vlachos* utgår i sitt kapitel från observationen att de nationella finansiella systemen var betydligt mer globalt integrerade vid krisens utbrott än för 15–20 år sedan. En konsekvens av detta är att störningar med nationellt eller regionalt ursprung som tidigare endast haft begränsad inverkan på övriga delar av världen, lätt kunde sprida sig och orsaka globala problem. I likhet med tidigare finansiella kriser som svept över världen, karaktäriserades det globala finansiella systemet av en hög skuldsättning och bristande prissättning av risker. Vid konkursen av Lehman Brothers 2008 blev konsekvenserna av den långtgående integrationen uppenbara. Den gynnsamma ekonomiska underliggande utvecklingen i kombination med en hög innovationstakt av finansiella instrument hade hunnit

ikapp de finansiella aktörerna. Efterverkningarna i ett icke-transparent finansiellt system där skuldsättningen är hög och riskerna fel prissatta visade sig snabbt vara förödande. Frågan är då om det finns en konflikt mellan finansiell integration och finansiell stabilitet?

Svaleryd och Vlachos menar att den finansiella krisen inte endast kan härledas till den finansiella integration som ägt rum och att det således inte nödvändigtvis finns någon målkonflikt mellan finansiell integration och stabilitet. Istället menar de att en bristfällig harmonisering av regler och övervakning varit en bidragande orsak till krisen och sannolikt också hämmat den finansiella integrationen. En ökad grad av harmonisering av regelsystem och övervakning på europeisk nivå kan bidra både till ökad integration och till ökad stabilitet i det finansiella systemet. För att så ska ske räcker det dock inte att regelverket harmoniseras – det måste även fyllas med rätt innehåll.

Den globala ekonomiska krisen har inneburit en prövning av den europeiska monetära unionen. Läget är sådant att samtidigt som ett antal länder står i begrepp att införa euron, överväger några av de länder som drabbats hårdast av krisen att lämna den monetära unionen. *Tony Johansson* och *Jonas Ljungberg* ställer i sitt kapitel frågan om huruvida fördelarna med den monetära unionen överväger, eller om det kanske är så att euron förvärrat den ekonomiska krisen i medlemsstaterna? En av fördelarna med en gemensam valuta är att den skyddar medlemsstaterna från växelkursvariationer inom unionen. Men priset för detta skydd är dock att de enskilda euroländerna förlorar ett viktigt penningpolitiskt instrument för att stabilisera konjunkturen. Med detta följer svårigheter för det enskilda landet att på egen hand bekämpa ekonomiska kriser.

I sökandet efter svaret på om fördelarna överväger nackdelarna med en gemensam valuta analyserar Johansson och Ljungberg ekonomiska kriser och växelkursregimer från mellankrigstiden och framåt. De lyfter särskilt fram 1930-talsdepressionen som ett tydligt exempel på misslyckade försök att använda en fast och stark valuta som genväg till välstånd. I sin undersökning av eurons för- och nackdelar tittar de särskilt på den globala krisens verkningar i Baltikum – den värst drabbade regionen i Europa. Vidare undersöker de effekterna av att penningpolitiken inom eurozonen överlåtits till Europeiska cen-

tralbanken. Johansson och Ljungberg hävdar bland annat att Irland drabbats betydligt hårdare av den globala finanskrisen än vad som varit fallet om Dublin haft möjlighet att anpassa räntan och haft en egen flytande valuta. Den slutsats som de drar är att fördelarna med en gemensam valuta inte kan uppväga nackdelen i form av minskat handlingsutrymme för enskilda länder. De finner att euron i krisens Europa varit mer av en kvarnsten än en frälsning för medlemmarna i den monetära unionen. De menar också att det för Sveriges del av den anledningen vore olyckligt att byta bort kronan mot euron som ett led i krisbekämpningen.

Som redan påpekats är det i huvudsak på medlemsstatsnivå som befogenheter och resurser för stabiliseringspolitiskt handlande återfinns. EU som ekonomisk gemenskap saknar de stabiliseringspolitiska instrument, i form av gemensam finanspolitik, som behövs för att dämpa krisens verkningar. Samtidigt har förväntningarna på EU varit högt ställda när det gäller att lösa den finansiella och ekonomiska krisen. *Göran von Sydow* lyfter fram det paradoxala i att unionen är ett i grunden ekonomiskt samarbete, samtidigt som den inte kan fungera som den centrala aktören för att lösa den ekonomiska krisens konsekvenser; förväntningarna är högt ställda men kapaciteten saknas. Under krisens mest intensiva skeden har således hörts röster om att den hotar hela EU:s fortsatta existens.

von Sydows kapitel belyser hur EU som politiskt system har påverkats av krisen. Det är uppenbart att centrala delar av EU:s styrsystem har satts under betydande tryck. Det gäller särskilt reglerna för den inre marknaden, stabilitets- och tillväxtpakten och den mer övergripande solidariteten mellan medlemsstaterna som ligger till grund för samarbetet. Den bild som von Sydow målar upp av krisens konsekvenser för EU som politiskt system är mångfacetterad. Han argumenterar för att det inte finns några starka skäl att tro att krisen hotar EU:s grundläggande konstruktion. Han finner det dock troligt att unionens fortsatta integration, som en konsekvens av krisen, kommer att bli mer splittrad. Som ett exempel på detta pekar von Sydow ut hur vissa medlemmar i det monetära samarbetet anfört att krisen gjort det än tydligare att en gemensam finanspolitik är en logisk följd av en gemensam penningpolitik. Den flexibla integration som redan

idag existerar i och med EMU skulle till följd av en sådan utveckling ytterligare förstärkas, vilket i sin tur ger upphov till nya utmaningar för solidariteten inom EU och för den gemensamma rättsordningen.

Medan von Sydows kapitel behandlar hur krisen påverkat EU som internt politiskt system, riktar *Rikard Bengtsson* blicken utåt och frågar hur EU påverkas som internationell aktör. Bengtsson menar att politik och ekonomi är oskiljaktiga delar av samma dynamiska helhet, och att en global ekonomisk kris därför kan ge upphov till genomgripande förändringar i de internationella relationerna inte endast på ekonomins, utan även på politikens område. Bengtsson analyserar hur de senaste årens globala händelseutveckling skapat nya villkor, utmaningar och möjligheter för EU som global aktör. Han undersöker hur krisen påverkar EU:s ambitioner och förutsättningar som global aktör, samt hur andra aktörer på den internationella arenan uppfattar EU.

Bengtssons slutsats är att krisen har skänkt EU såväl möjligheter som utmaningar. Bland annat har EU fått visst utrymme och gehör för sina idéer om en mer reglerad internationell politisk ekonomi. Bengtsson lyfter särskilt fram medlemskapet i G20 som en förstärkt plattform för EU att agera utifrån. Samtidigt kan den globala krisen sägas ha försvagat EU:s position som aktör på den internationella arenan i förhållande till framförallt Kina. Det ekonomiska konkurrenstryck som EU-området utsatts för i och med den ekonomiska globaliseringen och de nya tillväxtekonomiernas framryckning kan komma att få avgörande effekter för EU:s roll i världen. Krisen kan därmed betraktas som ett slags stresstest när det gäller EU:s globala aktörskap, där en del grundläggande utmaningar dock har sitt ursprung i en större omstrukturering av den globala politiska ekonomin. Denna globala omstrukturering kommer i framtiden att bli avgörande för hur andra aktörer uppfattar EU. För att EU ska lyckas etablera sig som en idémässig ledare får inte medlemsstaterna, i krisens spår, hemfalla åt nationalistiskt orienterad politik. Istället måste retoriken om den europeiska modellen och värdegrunden omsättas i politiska resultat.

Efter denna analys av EU som aktör på den internationella arenan återvänder vi till en fråga av vikt för EU som gemenskap. Som tidi-

gare nämnts är det fortfarande i hög grad de enskilda medlemsstaterna som utgör de centrala aktörerna när det gäller att dämpa den ekonomiska krisens verkningar. Vid en krissituation löper gemenskapen därför alltid risken att de enskilda medlemsstaternas agerande undergräver solidariteten och sammanhållningen inom EU. Ett instrument som medlemsstater kan nyttja för att lindra den ekonomiska krisen är att ge statligt stöd till drabbade företag. Det kan exempelvis handla om att staten ställer upp som garant för lån som ett företag upptar, alternativt ger bidrag eller skatterabatter åt företag inom utsatta sektorer. En av EU:s mest centrala funktioner är att verka för en gemensam inre marknad där det råder fri rörlighet för kapital, personer, varor och tjänster, samt fri etableringsrätt. Om enskilda medlemsstater ger statsstöd till sina företag kan såväl den fria rörligheten som den sunda konkurrensen sättas ur spel. EU har därför ett utförligt regelverk kring statligt stöd, där huvudregeln är att statligt stöd som snedvrider eller hotar att snedvrida konkurrensen är otillåtet. I sitt bidrag till årsboken undersöker *Eleonor Kristoffersson* huruvida EU:s statsstödsregler är ändamålsenliga, möjliga att tillämpa och lämpliga i en tid av ekonomisk kris, karaktäriserad av att spänningen mellan nationella och europeiska ekonomiska intressen intensifieras.

Den ekonomiska krisen ställer EU inför ett svårt val vad avser statsstöden: Antingen kan statsstödsreglerna och tillämpningen av dem upprätthållas strikt, eller så kan man luckra upp tillämpningen och frånga den praxis och de regler som utarbetats under en lång tid. Kristoffersson visar i sitt kapitel att EU har upprätthållit sina grundläggande principer när det gäller statligt stöd. I början av krisen var dock tillämpningen striktare än vad den senare kommit att bli. Särskilt EU-kommissionen, som har stort inflytande på statsstödsområdet, har under krisens förlopp mjukat upp sin tillämpning genom ett flertal nya riktlinjer. Det faktum att reglerna för när statsstöd kan tillåtas är relativt vidsträckta och löst formulerade möjliggör en sådan flexibel tillämpning. Kristoffersson argumenterar för att denna flexibilitet gör att statsstödsreglerna fungerar väl i en tid av ekonomisk kris. Det är fortfarande möjligt att respektera regelverkets övergripande syfte, att upprätthålla och verka för en gemensam marknad utan handels-

hinder och med en sund konkurrens. Samtidigt möjliggör regelverkets tånjbara karaktär en mer tillåtande inställning till statsstöd i en tid av ekonomisk kris, något som Kristoffersson menar är önskvärt.

I krisens spår kommer vi att få se ett flertal nya regleringar av de globala finansmarknaderna och näringslivet. Några av dessa kommer att röra det som kallas bolagsstyrning – det vill säga hur bolag ska styras för att bidra till samhällsekonomisk effektivitet och tillväxt. *Sophie Nachemson-Ekwall* lyfter i sitt kapitel fram, mot bakgrund av den ekonomiska krisen, de övergripande problem som omger EU:s harmoniseringsarbete av bolagsstyrningen i Europa, och i synnerhet regleringen som avser marknaden för företagsförvärv. Historiskt sett har samordningen av bolagsstyrningen kantats av problem, där utmaningen främst legat i att hitta rätt avvägning mellan aktieägarnas behov av avkastning på investerat kapital och övriga av bolagets intressenter samtidigt som målet varit att nå långsiktig ekonomisk tillväxt i Europa utan inslag av fragmentering, protektionism och regelarbitrage. Frågan som diskuteras i kapitlet är vilka implikationer den finansiella krisen kommer att få för europeisk bolagsstyrning i allmänhet och för den fortfarande så politiskt känsliga frågan om en gemensam europeisk marknad för företagsförvärv i synnerhet?

Nachemson-Ekwall visar med en genomgång av EU:s reformarbete på bolagsstyrningsområdet att det sedan 1990-talet skett stora förbättringar. Dessa har främst bestått i tydligare regler för börsnoterade bolags informationsgivning samt av mer harmonisering i övervakningen från myndigheter på respektive marknad. Fortsatt reformering står dock fortfarande högt på kommissionens dagordning. I fokus för detta reformarbete står framförallt enskilda aktieägares möjlighet att utöva inflytande i bolag i andra länder, och en genomlysning av olika nationella bolagsstyrningssystem. Nachemson-Ekwall menar att både EU:s regelgivare och aktörer på lokala europeiska aktiemarknader behöver en ökad förståelse för behovet av nationella särdrag för att enskilda länder ska kunna förlita sig på att en inhemsk aktiemarknad bidrar till att utveckla ett konkurrenskraftigt näringsliv. I den världsekonomiska krisens efterdyningar, där Europas näringsliv behöver nytt friskt kapital och placerare avkrävs större ansvarstagande, ser Nachemson-Ekwall mycket goda förut-

sättningar för EU att kunna åstadkomma ytterligare harmonisering på bolagsstyrningsområdet men med en större hänsyn till nationella särdrag vilket väntas skapa en bättre balans mellan direktiv och rekommendationer än tidigare.

En oundviklig konsekvens av en ekonomisk kris är att vissa företag kommer att råka i ekonomiska svårigheter som är så allvarliga att de blir föremål för ett så kallat insolvensförfarande, antingen i form av en företagsrekonstruktion eller en konkurs. Många bolag bedriver idag verksamhet i flera olika länder. När ett sådant gränsöverskridande företag blir föremål för en konkurs eller en företagsrekonstruktion är det ofta en komplicerad fråga att avgöra vilken domstol som ska handlägga insolvensförfarandet. Detta diskuterar *Annina H. Persson* i sitt bidrag till årsboken.

Avsaknaden av ett harmoniserat regelverk för gränsöverskridande insolvensförfaranden har länge varit ett problem för EU. I maj 2000 presenterades dock den så kallade insolvensförordningen, vilken betraktats som ett viktigt steg för att råda bot på detta problem. Persson presenterar förordningens bakgrund, struktur och tillämpningsområde, och ställer frågan om huruvida den varit framgångsrik. Slutsatsen som Persson drar är att insolvensförordningen på det hela taget varit en framgång, men hon pekar också ut ett antal tillämpnings-svårigheter som behöver rättas till när förordningen ska revideras den 1 juni 2012. Persson framhåller vikten av en välfungerande insolvensordning, inte bara för gäldenären och borgenärer, utan för samhället i stort. Insolvensrättsliga regler kan fungera som verktyg för att återställa balansen i ett företag och därmed rädda arbetstillfällen. Hur sysselsättningen skall räddas i en tid av kris, där antalet konkurser vanligtvis ökar, är naturligtvis en mycket angelägen fråga.

Krisens effekter i form av just ökad arbetslöshet, och även minskande BNP har varit tydliga i hela Europa. Samtidigt vet vi att krisens återverkningar slår olika hårt mot olika grupper i samhället. Risken för arbetslöshet är sålunda inte lika stor för alla grupper och ekonomiska åtstramningar i den offentliga ekonomin drabbar vissa mer än andra. Vi vet också att den europeiska integrationen inte bärs upp av något brett och stabilt medborgerligt stöd, utan att det i många medlemsländer finns djupa splittringar mellan olika befolkningsgrupper

i attityderna till EU och till den europeiska integrationen. EU-samarbetet har under lång tid haft ett starkare stöd från samhällets mer välbeställda och resursstarka medborgare. Samtidigt är det just de grupper som riskerar att drabbas hårdast av den ekonomiska krisen som tenderar att vara mest skeptiskt inställda till den europeiska integrationen. I bokens avslutande kapitel diskuterar *Maria Oskarson* ett antal viktiga frågor som följer ur dessa observationer: Hur kan krisen komma att påverka stödet för den fortsatta europeiska integrationen och EU? Vilka effekter kan krisen komma att få för de sociala och politiska skiljelinjerna i EU-attityder? Finns det skäl att tro att den ekonomiska krisen ytterligare fördjupar splittringen mellan olika grupper, eller kan vi kanske förvänta oss en allmän uppslutning kring EU som ”krishanterare”?

Oskarson lyfter fram de analyser som påvisat att det finns en utbredd uppfattning bland medborgarna i medlemsstaterna som säger att den europeiska integrationen skapar ”vinnare” och ”förlorare”, där kapitalägare och högutbildade tillhör den förstnämnda gruppen, medan arbetare och lågutbildade tillhör den sistnämnda. Om denna uppfattning är korrekt kommer de sociala klyftor som vi redan kan observera när det gäller stöd för EU-projektet att bestå och fördjupas. Om det dessutom är så att den ekonomiska krisen fördjupar skillnaderna mellan vinnare och förlorare, eller gör fler till förlorare, kommer detta leda till en ökad EU-skepticism.

Hur EU sköter sin roll som krishanterare kommer att få framtida konsekvenser för hur medborgarna förhåller sig till EU. Oskarson menar att det är rimligt att anta att det främst är de mest EU-positiva som ser EU som en central aktör i detta avseende. Om inte EU:s krishantering lever upp till förväntningarna riskerar detta därför att undergräva förtroendet och på sikt erodera stödet även bland mer EU-positiva grupper.

De nio kapitlen i denna bok bidrar sammantaget till diskussionen kring vilka effekter den globala krisen kan komma att få för den fortsatta europeiska integrationen. Kapitlen tydliggör de stora utmaningar som EU står inför. En viktig slutsats i flera av bidragen till denna volym är att krisen ställer solidariteten gentemot andra på prov. Den stora frågan för EU är därför om krisen utsatt integrationen för så

stora påfrestningar att det blir svårt att återupprätta förtroendet för den inre marknaden och hitta tillbaka till fortsatt samarbete och samgående inom viktiga områden? Eller är det tvärtom så att krisen visat på styrkan hos EU och bidrar till att göra Europa mer rustat för att möta morgondagens utmaningar? Med Lissabonfördraget i kraft och med den akuta finanskrisen åtminstone tillfälligtvis under kontroll är frågan vilken väg Europa nu väljer. Europas roll i den globala ekonomin och i stormaktspolitiken styrs av de vägval unionen nu gör. Det är kring krisen som viktigt vägskäl den fortsatta diskussionen kommer att kretsa.